

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

อรุสา พรหมทา¹ และจำเนียร พลหาญ²

U-rasa Promta¹ , Chumnian Polhan²

ความนำ

การศึกษามีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนและสังคม โดยเฉพาะการเตรียมคนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นภารกิจหลักของการศึกษาโดยตรง ขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงของโลกทำให้มีความจำเป็นต้องกลับมาทบทวนและออกแบบการศึกษาอันใหม่ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี (รุ่ง แก้วแดง. 2543 : 1-2) การศึกษาของไทยมีการปฏิรูปการศึกษาของไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากภายในระบบการศึกษา ได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเน้นหลักการบริหารจัดการในสองส่วนที่สำคัญ คือ การกระจายอำนาจทางการศึกษาและการให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (ALL For Education) (ไพรัช อรรถกามานนท์ และ มัณฑนา โชควรวรรณกร. 2545 : 3) ซึ่งหลักสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมเป็นผู้จัดการศึกษานอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความหลากหลาย ยืดหยุ่น สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียนตรงตามธรรมชาติการเรียนรู้ที่มุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550:29-30) โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้บัญญัติไว้ในมาตรา 12 โดยได้กล่าวถึงในเรื่องสิทธิของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นในสังคมได้มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 จึงถือเป็นการคืนสิทธิการจัดการศึกษาที่แต่เดิมรัฐผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวให้กับครอบครัวการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานโดยเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้และเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลในครอบครัว โดยผู้เรียนสามารถกำหนดวิธีการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการดำเนินชีวิตประจำวันบูรณาการเข้ากับหน่วยการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ซึ่งรูปแบบของการจัดการศึกษามีความหลากหลายในเรื่องปรัชญา ความคิด ทักษะ ความเชื่อของแต่ละครอบครัว โดยจะต้องจัดตามหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545

¹ อาจารย์ประจำสาขา การบริหารจัดการการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

² รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยวางแผนและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ประวัติความเป็นมาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

พัฒนาการการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 ได้มีครอบครัวไทยอย่างน้อยจำนวนสองครอบครัวได้ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากนั้นจนถึงช่วงรอยต่อก่อนการประกาศพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้มีครอบครัวจำนวนมากขึ้นจัดการศึกษาโดยครอบครัวแต่เป็นไปอย่างเงียบๆ ไม่เปิดเผย กระทั่งหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งให้สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ครอบครัว การศึกษาโดยครอบครัวจึงได้กลับมามีบทบาทในสังคมไทยอีกครั้ง มีครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวขยายจำนวนออกไป ระยะเริ่มต้นยังไม่มีกฎหมายรับรองสิทธิครอบครัวใช้สิทธิลงทะเบียนไว้กับโครงการโฮมสคูล โรงเรียนหมู่บ้านเด็กของมูลนิธิเด็ก ผู้เรียนจะมีฐานะเป็นนักเรียนของโรงเรียน ได้รับวุฒิการศึกษาจากโรงเรียน ซึ่งวิธีการลงทะเบียนกับโรงเรียนนี้ยังคงใช้ในปัจจุบัน นอกเหนือจากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้วมีโรงเรียนรับจดทะเบียนในโครงการโฮมสคูลเพิ่มขึ้น ได้แก่ โรงเรียนสัตยาไส และโรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ การศึกษาโดยครอบครัวต้องรู้รูปแบบของความเป็นครอบครัวเดี่ยว อันเนื่องมาจากสภาพการณ์รอบตัวทั้งหลายผลักดันให้กันไปเช่นนั้น ในการดำเนินการมีความเป็นปัจเจกเฉพาะในครอบครัวของตน สร้างสรรค์หลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ไปตามวิถีทางที่เหมาะสมสอดคล้องสภาพครอบครัว ทักษะความเชื่อ ความถนัดความสนใจของลูกแตกต่างกันไป ต่อมาโดยเฉพาะช่วงหลังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่การศึกษาโดยครอบครัวแพร่หลายขึ้นมีจำนวนครอบครัวผู้จัดมากขึ้น ได้เกิดลักษณะของการรวมตัวเป็นกลุ่มครอบครัว ทั้งนี้คาดว่านอกจากจำนวนครอบครัวที่เพิ่มขึ้นแล้วยังเป็นผลมาจากรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่ให้ความสำคัญกับการเป็นชุมชนมีความเกื้อกูลต่างกัน ประกอบกับการรวบรวมกลุ่มไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ เป็นกำลังใจแก่กันและกัน มีเพื่อนมิตร รวมทั้งประโยชน์อื่นๆ ที่สามารถสร้างสรรค์ขึ้นจากกระบวนการกลุ่มได้อีกโดยมีรูปแบบของการรวมกลุ่มเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ลักษณะเป็นข่ายประสานงานแบบหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันตามโอกาสอำนวยตามสถานที่ที่นัดหมายเป็นครั้งๆ ไป โดยที่สมาชิกแต่ละครอบครัวยังคงดูแลจัดการศึกษาให้กับบุตรของตนเองเป็นหลัก

2. ลักษณะรวมศูนย์การจัดการ มีการดำเนินการคล้ายเป็นสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยการจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานร่วมกันในสถานที่ตั้งแห่งหนึ่ง ดำเนินงานโดยคณะผู้บริหารและคณะครูที่มีค่าตอบแทนเป็นแบบแผน กลุ่มลักษณะนี้มีแนวโน้มและมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นสถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียนรู้ โดยองค์การเอกชน หรือองค์กรชุมชน

ระยะต่อมาเดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้มีการจัดตั้ง ศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัว มีชื่อย่อว่า ศปศค. นับเป็นองค์กรเครือข่ายการศึกษาโดยครอบครัวแห่งแรกของสังคมไทย และในปี พ.ศ. 2546 ได้มีการพัฒนาองค์กรให้มีโครงสร้างการดำเนินงานที่เป็นทางการยิ่งขึ้น มีแผนงานและเจ้าหน้าที่ประจำ รวมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันบ้านเรียนไทย ชื่อย่อ สบท. โดยยังคงได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549 : 24-26)

สาเหตุของการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การที่พ่อแม่ผู้ปกครองตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกแทนการส่งลูกเข้าสู่ระบบโรงเรียน ด้วยมีเหตุผลโดยพิจารณาจากปัจจัยภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัวดังนี้ (วิศิษฐ์ วังวิญญู. 2548 : 92-94 , สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549 : 28-29)

1. พิจารณาจากปัจจัยภายในครอบครัว

สำหรับปัจจัยภายในครอบครัวมีองค์ประกอบคือผู้ปกครอง ผู้เรียน สภาพแวดล้อม และระบบการจัดการศึกษาเป็นปัจจัยหนุนเสริมคือ

1.1 ครอบครัวมีทัศนคติที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่มีศรัทธาทางศาสนาธรรม และทัศนคติเชิงอุดมคติเป็นรากฐานความคิด ให้ความสำคัญทั้งทางความรู้และคุณธรรม ปฏิเสธการศึกษาแบบบริโภคนิยมมุ่งแข่งขันเอาดีเปรียบกันเป็นต้น

1.2 บุตรมีความต้องการ อาจมาจากเคยประสบปัญหาในโรงเรียน จากความรุนแรง ความไม่เป็นธรรม เป็นต้น หรือด้วยมีลักษณะพิเศษ ซึ่งเป็นไปได้ทั้งด้านที่เป็นความบกพร่องและด้านที่มีมากกว่าเด็กทั่วไป การศึกษาภายในโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองและช่วยพัฒนาศักยภาพตามความแตกต่างนี้ได้

1.3 สภาพการณ์ของครอบครัวไม่เอื้ออำนวย เช่น อยู่ในชนบทห่างไกล ขาดโรงเรียนที่ดี หรือต้องใช้เวลาเดินทางมาก ครอบครัวต้องย้ายภูมิลำเนา ต้องเดินทางไปต่างประเทศอยู่บ่อยๆ เป็นต้น

1.4 พ่อแม่มีทัศนคติและศรัทธามั่นคงที่มีต่อชีวิต ความรัก ความเมตตาอย่างลึกซึ้งต่อลูกความเป็นคนเด็ดเดี่ยวไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาอุปสรรค

2. พิจารณาจากปัจจัยภายนอกครอบครัว

สำหรับปัจจัยภายนอกครอบครัวมีองค์ประกอบคือ โลกยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและระบบการจัดการศึกษาจะเป็นปัจจัยให้เกิดการจัดการศึกษาขึ้นในครอบครัวดังนี้

2.1 โลกในปัจจุบันและอนาคตของยุคโลกาภิวัตน์มีฐานข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ใหม่ ๆ เกิดและเคลื่อนตัวไปอย่างซับซ้อนรวดเร็ว ขณะเดียวกัน สื่อ เทคโนโลยีที่พัฒนาแพร่หลายทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นที่บุคคลจะสามารถเรียนรู้และเข้าถึงความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง มีอิสระหลุดจากข้อจำกัดของวิธีการเรียนแบบเดิมมาสู่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ “บ้าน” ในวันนี้จึงกลายเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ได้ไม่ต่างหรืออาจมีประสิทธิภาพมากกว่าโรงเรียนซึ่งการเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลของกระบวนทัศน์การศึกษาในปัจจุบันส่งผลต่อการศึกษาในระบบโรงเรียน องค์ความรู้แบบใหม่ที่เห็นทุกสรรพสิ่งเชื่อมโยงกัน และสอดแทรกอยู่ในกันและกัน การศึกษาเรื่องใดก็ตามจะไม่ใช่ว่าการศึกษาเรื่องนั้นโดดๆ ในห้องทดลอง ที่พยายามลดตัวแปรลงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่จะต้องศึกษาเรื่องราวหนึ่งในบริบทหรือในความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อสิ่งแวดล้อม การเกิดใหม่ของข้อมูลที่เกิดจากความก้าวหน้าของวิทยาการและการแตกแขนงขยายย่อยของสาขาสหวิทยาการ และการเชื่อมโยงโลกของข้อมูลเข้าด้วยกันผ่านอินเทอร์เน็ต จึงเกิดเหตุผลถึงองค์ความรู้พื้นฐานพอสังเขปอันที่จะให้เด็กสามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการดำเนินชีวิตได้อย่างเข้าใจโลก เปิดรับโลก และพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับโลกได้อย่างสร้างสรรค์ อย่างชนิดที่การปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง

2.2 ปัญหาของการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะเรื่องความแข็งตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกของสังคมที่เป็นจริงและปัญหาความไม่มีคุณภาพ ในขณะที่เรากำลังต้องการวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเคลื่อนตัวของความรู้ยุคใหม่ การศึกษาในโรงเรียนกลับเต็มไปด้วยข้อจำกัดด้านหลักสูตร เนื้อหา เวลาเรียน การจัดการประเมินผล เป็นต้น

2.3 การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความซับซ้อนและขยายตัวอย่างมากมายของกิจกรรมทางสังคม เกิดผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนทั้งในทางปริมาณและความหลากหลาย ลำพังการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถที่จะทำให้ทั่วถึงมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่ต้องมีรูปแบบการศึกษาที่แตกต่างออกไป และการระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมให้มาช่วยกัน

2.4 วิวัฒนาการของสังคมของมนุษย์กำลังเคลื่อนตัวจากกระบวนทัศน์และระบบที่ผิดพลาดไปสู่การให้คุณค่าความหมายอย่างใหม่ต่อชีวิตและระบบที่ผิดพลาดไปสู่การให้คุณค่าความหมายอย่างใหม่ต่อชีวิต การสร้างสรรค์อารยธรรมอีกยุคสมัยเพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่มีอิสระ บูรณาการเชื่อมโยงและสอดคล้องกับศักยภาพในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ซึ่งทั้งหมดนั้นจะต้องพ้นจากพันธนาการของระบบการศึกษาที่มุ่งเพียงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สู่การศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์อย่างแท้จริง

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่พ่อแม่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกด้วยตนเอง มีพ่อแม่จำนวนหนึ่งให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของลูก และได้ตระหนักถึงปัญหาที่มีอยู่จริงในโรงเรียน รวมถึงในยุคปัจจุบันการเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่องค์ความรู้สามารถหาได้อย่างไม่ยากเพียงอยู่ที่ปลายนิ้ว การแสวงหาองค์ความรู้จึงไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป แต่การมีทักษะในการแสวงหาความรู้และทักษะการใช้ชีวิตนั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้เปิดโอกาสให้ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีทั้งที่เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกัน ซึ่งในสังคมส่วนใหญ่มีลักษณะผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ยุทธชัย อุทัยวรรณ เณลิษัย (2543 : 7-38) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการดำเนินการแบบจัดการศึกษาโดยครอบครัวเดี่ยว

ในช่วงแรกๆ ที่ผ่านมารูปแบบจะเป็นไปในลักษณะครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ต้องเป็นไปในลักษณะเช่นนี้ การดำเนินงานมีความเป็นปัจเจกค่อนข้างสูง หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปตามวิถีสภาพแวดล้อมของครอบครัว ความคิด ความเชื่อ ความสนใจ มีความหลากหลาย

แตกต่างกัน มีลักษณะเฉพาะของแต่ละครอบครัวค่อนข้างสูง ขณะเดียวกันก็มีสังคมกลุ่มเพื่อนมีความเชื่อมโยง เกิดกิจกรรมที่นำไปสู่การจัดการศึกษาาร่วมกัน

2. รูปแบบการดำเนินการแบบจัดโดยกลุ่มครอบครัวเครือข่าย

ลักษณะการดำเนินงานหลายครอบครัวร่วมกันดำเนินงานในบางกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ขณะเดียวกันมีอิสระในวิถีของตนเอง มีการจัดการศึกษาทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัวพร้อมไปกับการจัดการศึกษาาร่วมกันของกลุ่มที่นัดหมาย มีการบริหารจัดการที่กระจายไปแต่ละครอบครัว มากกว่ารวมศูนย์การบริหารอยู่ที่เดียว

3. รูปแบบการดำเนินการแบบจัดโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์จัดการอยู่ที่เดียว

ครอบครัวหลายครอบครัวร่วมกันจัดการศึกษาในที่แห่งหนึ่ง มีคณะครอบครัวทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการกำกับดูแลในเรื่องนโยบายและการบริหารจัดการ การดำเนินงานมีการมอบหมายหรือจ้างคณะทำงาน ทำหน้าที่บริหารจัดการ มีความแตกต่างจากโรงเรียนดังนี้

3.1 เป็นโรงเรียนของครอบครัว ครอบครัวเป็นเจ้าของโดยมีแนวความเชื่อ จุดมุ่งหมายปรัชญาการศึกษา ยึดถือร่วมกัน

3.2 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดให้เฉพาะลูกหลานในกลุ่มในปริมาณไม่มากนัก

3.3 เป็นโรงเรียนแบบการกุศล ไม่มุ่งแสวงหากำไร รูปแบบนี้แต่ละครอบครัวยังไม่พร้อมที่จะจัดการศึกษาด้วยตนเองได้ทั้งหมด เช่น สถาบันปัญญาทัย โดยนายแพทย์พร พันธุ์โสธ เป็นแกน บ้านเรียนดวงตะวัน โดยนายแพทย์เกรียงศักดิ์ ลาภจักรพิธ เป็นแกน เป็นต้น

4. รูปแบบการดำเนินการแบบจัดโดยมีข้อตกลงร่วมกันกับทางโรงเรียน

ครอบครัวได้จัดการศึกษาโดยมีข้อตกลงร่วมกันกับทางโรงเรียนในด้านการบริหารจัดการ หลักสูตร การเรียนการสอน เป็นบทบาทของครอบครัว การวัดประเมินผลร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว โดยโรงเรียนออกใบรับรองให้กับผู้เรียน พร้อมทั้งอนุญาตให้ใช้สถานที่ห้องปฏิบัติการ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตลอดจนใช้สถานที่ในการพบปะสังสรรค์ มีกิจกรรมสังคมร่วมกับคณะอาจารย์ และนักเรียนในโรงเรียน การดำเนินงานรูปแบบนี้ครอบครัวและโรงเรียนได้มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ด้วยกัน

จากทั้ง 4 รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น ที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบันคือในรูปแบบของเครือข่ายครอบครัว ในการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายสำหรับการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยการรวมตัวกันของครอบครัวหลายๆครอบครัว สำหรับการดำเนินงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดกิจกรรมต่างๆเพื่อส่งเสริมสนับสนุนลูกและร่วมกันแบ่งปันทรัพยากรเพื่อการศึกษา

บทบาทของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว

สำหรับบทบาทของพ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นส่วนที่ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา หนังสือ เกี่ยวกับบทบาทของพ่อแม่ในการดำเนินการจัดการศึกษา ปรากฏรายละเอียดคือ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550 : 39-45) ได้กล่าวถึงบทบาทของครอบครัว ต้องเป็นแบบอย่างและสร้างสรรค์การเรียนรู้ บทบาทหลักของครอบครัวคือ การเป็นแบบอย่างให้กับลูก และบทบาทในการสร้างสรรค์วิถีการเรียนรู้ โดยมีบทบาทที่ถูกกำหนดตามกฎหมายระเบียบทางราชการดังนี้

บทบาทของพ่อแม่หน้าที่ตามกฎหมายระเบียบราชการ

เมื่อพิจารณาตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 และตามเอกสารประกอบ 2 ฉบับ ได้แก่ แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว (พ.ศ. 2548) และคู่มือการดำเนินงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (พ.ศ. 2549) ซึ่งเป็นเอกสารทางการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ใช้กำกับในเรื่องนี้ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ยื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษา แจ้งความประสงค์ที่จะจัดการศึกษาพร้อมแสดงรายละเอียดประกอบคำขออนุญาต อาทิ แผนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ยื่นต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนาอยู่ ในเอกสารคู่มือการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมให้ครอบครัวมีการวิเคราะห์ตนเองเกี่ยวกับเหตุผลที่ครอบครัวต้องจัดการศึกษาเองแทนการส่งบุตรเข้าโรงเรียนปรัชญาแนวคิดในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ความคาดหวังที่มีต่อผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัวด้วย

2. ดำเนินการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวในเอกสารคู่มือการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมให้ครอบครัวระบุนความประสงค์ที่จะจัดการศึกษาในรูปแบบใด เช่น จัดแบบมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน จัดแบบครอบครัวเดียว จัดแบบรวมกลุ่มครอบครัวที่มีแนวคิดคล้ายๆ กัน จัดแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

3. ดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยประเมินจากพัฒนาการ พฤติกรรม ผลงานจากการปฏิบัติกิจกรรมด้วยวิธีการที่หลากหลาย เน้นการประเมินไปพร้อมกับการปฏิบัติกิจกรรม มีการปรับปรุงแก้ไขไปพร้อมกับการจัดกิจกรรม มีการปรับกิจกรรม เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ไปตามพัฒนาการผู้เรียน

4. จัดทำรายงานการจัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เอกสาร/ หลักฐาน ที่แสดงร่องรอยพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดกาเรียนการสอนและสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนด อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

5. ปรับปรุงผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเสนอแนะ

ความสำเร็จของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว นอกจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางราชการข้างต้นแล้ว ที่เป็นหัวใจสำคัญน่าจะอยู่ตรงคุณลักษณะของพ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการเป็นแบบอย่าง เป็นผู้ช่วยให้แก่ลูกได้ และความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาให้เกิดพัฒนาการในตัวลูกอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติของตัวเด็ก บทบาทในการเป็นแบบอย่างให้กับลูก ปัจจัยสำคัญที่สุดคือ ความสำคัญที่ดีในครอบครัว การเป็นครอบครัวที่มีความปรองดองใช้เหตุผลต่อกันและให้ความสำคัญกับเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกครอบครัวจนเป็นนิสัย การที่พ่อแม่เป็นผู้ที่มีทัศนคติต่อชีวิตอย่างถูกต้องความเป็นผู้นำหรืออาณัติ

ของความเป็นพ่อแม่อย่างยังคงเคารพในความต้องการและความคิดเห็นของลูกด้วย ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ช่วยสนับสนุนสร้างความสำเร็จในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เข้าทำนองทำให้ดูอยู่ให้เห็น เพราะลูกจะเป็นอย่างที่พ่อแม่เป็นไม่ใช่อย่างที่พ่อแม่พร่ำสอน

สรุป

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นแนวทางของการจัดการศึกษาแบบทางเลือกนอกระบบการจัดการศึกษาโดยพ่อแม่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะการเรียนรู้ให้กับลูกตนเองหรือเด็กที่อยู่ในความปกครอง รูปแบบของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีหลายลักษณะ เช่น การจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว แบบร่วมกันจัดเป็นเครือข่ายหรือจัดการศึกษาแบบร่วมมือมีข้อตกลงกับโรงเรียน เป็นต้น แต่ในการดำเนินงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีจุดแข็งประสบผลสำเร็จหรือจะพบกับอุปสรรคปัญหาการประเมิน โดยผู้ปกครองร่วมกับลูกของตนเองจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรตามระบบในโรงเรียนหรือหลักสูตรที่จัดเป็นหลักสูตรบูรณาการของสถานศึกษาและเป็นความต้องการของพ่อ-แม่จัดทำหลักฐานด้วยตนเอง เพื่อตอบสนองตามศักยภาพของผู้เรียน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นแนวทางหนึ่งของผู้ปกครองได้ให้ความสนใจและนำมาใช้ในปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีผลการเรียน มีคุณธรรม ความรู้ ทักษะการทำงานเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะการจัดการศึกษาในลักษณะใดก็ตามมีจุดหมายปลายทางสำคัญคือ ผู้เรียนสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถแก้ปัญหาตนเองได้และไม่เป็นผู้ก่อปัญหาให้กับสังคม จึงถือได้ว่าการจัดการศึกษาได้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จะส่งผลให้เยาวชนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีพ่อ-แม่เป็นครูต้นแบบได้ดูเป็นแบบอย่าง เกิดจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

ไพรัช อรรถกามานนท์ และมัทนา โชควรรณกร. (2545). การส่งเสริมชุมชนและท้องถิ่นในการปฏิรูป

การศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

ยุทธชัย อุทัยวรรณ เฉลิมชัย. (2543). รูปแบบและพัฒนากิจการการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

รุ่ง แก้วแดง. (2543). ปฏิวัติการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

วิศิษฐ์ วังวิญญู. (2548). โรงเรียนทำเอง Home Made School. กรุงเทพฯ : ศยาม.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. คู่มือครอบครัวก้าวแรกสู่บ้านเรียน : หลักการคิดและกระบวนการเข้าสู่

การศึกษาโดยครอบครัว. (2549). กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.

_____. (2550). รายงานการวิจัยภาคบ้านเรียนการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและเครือข่าย. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.